

PAWEŁ PISKORZ

UNIwersytet Ekonomiczny w Krakowie
Wydział Finansów i Prawa, Katedra Bankowości
E-MAIL: PAWEŁ.PIOTR.PISKORZ@GMAIL.COM

Zmiany rekomendacji ostrożnościowych Bazylejskiego Komitetu Nadzoru Bankowego wpływających na kształt regulacji rynku bankowego w Unii Europejskiej

STRESZCZENIE

Niniejszy artykuł zawiera przegląd najważniejszych rekomendacji ostrożnościowych Bazylejskiego Komitetu Nadzoru Bankowego (BKNB) przygotowywanych dla banków oraz analizę ich wpływu na regulacje rynku bankowego w Unii Europejskiej. Przedstawiono historyczny zarys tych wytycznych oraz najważniejsze obszary działalności bankowej podlegające uregulowaniu. Następnie dokonano krytycznej analizy rekomendacji opracowanych przez Komitet Bazylejski. Pozwoliło to na określenie kluczowych obszarów, wymagających innego niż do tej pory podejścia regulacyjnego. Dotyczy to głównie doświadczeń z kryzysu finansowego z lat 2007–2009. Uwidocznił on szereg problemów, na które narażone byłyby banki. Komitet Bazylejski podjął działania w kierunku nowelizacji wytycznych w ramach tak zwanego pakietu Bazylea III. Nowe rekomendacje ostrożnościowe wprowadziły szereg zmian w zakresie kalkulowania współczynnika wypłacalności. Modyfikacji uległ również poziom tego współczynnika oraz jego składowe. Wprowadzono nową definicję kapitału oraz dwa bufora: kapitałowy oraz antycykliczny. Dodatkowo Komitet Bazylejski poruszył tematykę płynności i stabilności banków.

SŁOWA KLUCZOWE

regulacje bankowe, rynek bankowy UE, Bazylejski Komitet Nadzoru Bankowego, Bazylea III

Wstęp

Niniejszy artykuł ma charakter przeglądowy, a jego celem jest krytyczna analiza rekomendacji ostrożnościowych opublikowanych przez Bazylejski Komitet Nadzoru Bankowego (BKNB) oraz ich wpływu na regulacje rynku

bankowego w Unii Europejskiej. Banki funkcjonują w oparciu o zaufanie swoich klientów oraz innych uczestników rynku. Ich specyficzna rola w gospodarce determinuje konieczność istnienia norm prawnych, które zagwarantują stabilność poszczególnych banków oraz całego sektora. Regulacje w krajach Unii Europejskiej oparte zostały na wytycznych publikowanych przez Bazylejski Komitet Nadzoru Bankowego. Od czasu powstania (1974) przedstawił on szereg rekomendacji, które następnie były poddawane nowelizacjom, aby lepiej dostosować je do zmieniających się warunków rynkowych. Istotnym czynnikiem determinującym kształt obecnych zapisów w ramach tak zwanego pakietu Bazyla III był globalny kryzys finansowy z lat 2007–2009. Znowelizowane normy stanowiły odpowiedź na problemy sektora bankowego i odnosiły się do obszarów, których uregulowanie w okresie przedkryzysowym było niewystarczające.

Historia regulacji rynku bankowego w Unii Europejskiej

Początkowe próby jednolitego uregulowania rynku bankowego w krajach Wspólnoty Europejskiej sięgają lat siedemdziesiątych XX wieku. Po upadku systemu z Bretton Woods część banków poniosła istotne straty, co przełożyło się na spadek stabilności tego sektora. Za bezpośrednią przyczynę powołania Komitetu Bazylejskiego należy uznać upadek niemieckiego banku Herstatt Bankhaus. Bank ten, posiadający znaczną ekspozycję na rynku walutowym, w 1974 roku ogłosił niewypłacalność. Źródłem problemu były transakcje wymiany niemieckiej marki na dolary amerykańskie, których rozrachunek miał nastąpić w Nowym Jorku. Ze względu na różnicę czasu kontrahenci uregulowali swoje zobowiązania przekazując marki, nie otrzymali jednak należnych środków w dolarach¹. Sytuacja ta posłużyła do zdefiniowania „ryzyka rozrachunku” i przyczyniła się do powołania Bazylejskiego Komitetu Nadzoru Bankowego. Powstał on w 1974 roku przy Banku Rozrachunków Międzynarodowych. Miał umożliwić współpracę krajów grupy G10² w zakresie nadzoru nad rynkiem bankowym, co z założenia skutkować powinno wzrostem stabilności sektora i jakości prowadzonego nadzoru. Należy również zaznaczyć, iż Komitet Bazylejski nie otrzymał uprawnień do stanowienia prawa. Przygotowuje on jedynie rekomendacje i zalecenia,

¹ Ch. Goodhart, *The Basel Committee on Banking Supervision a History of the Early Years, 1974–1997*, Cambridge 2011, s. 3–4.

² Belgia, Francja, Kanada, RFN, Włochy, Japonia, Holandia, Szwecja, Wielka Brytania i Stany Zjednoczone.

które następnie wymagają implementacji do systemów prawnych poszczególnych krajów³.

W 1975 roku Komitet Bazylejski opublikował dokument *Report to the Governors on the Supervision of Banks' Foreign Establishments*⁴ (znany też jako Konkordat Bazylejski), który zawierał zalecenia dotyczące sektora bankowego. Konkordat Bazylejski poruszał aspekt współpracy pomiędzy organami nadzorczymi w różnych krajach oraz wskazywał sposoby zwiększenia jej efektywności. Wprowadzał również klasyfikację zagranicznych operacji podmiotów bankowych. Obejmowała ona: oddział stanowiący integralną część macierzystego podmiotu, spółkę zależną charakteryzującą się niezależnością prawną i operacyjną oraz współpracę w formie *joint venture*⁵.

Wytyczne skupiły się na zapewnieniu pełnego nadzoru nad bankami prowadzącymi operacje poza macierzystym krajem. Wskazano kryteria umożliwiające określenie odpowiedzialności poszczególnych instytucji krajowych. Autorzy przygotowali również zalecenia w zakresie płynności i wypłacalności. Zapisy podejmowały kwestię monitorowania i utrzymywania wystarczającej części aktywów płynnych, aby zapewnić zachowanie ciągłości operacji przez nadzorowany podmiot⁶.

Konkordat Bazylejski był pierwszą próbą stworzenia spójnych regulacji sektora bankowego na skalę międzynarodową. Jego zapisy dotyczyły szeregu istotnych aspektów, jednak zbyt ogólne podejście i pominięcie wielu kwestii doprowadziło do opublikowania nowelizacji w 1983 roku. Wydaje się jednak, że również ona nie zdefiniowała wszystkich obszarów wymagających uregulowania. Za szczególnie istotny można uznać brak zapisów dotyczących regulacji kwestii pożyczkodawcy ostatej szansy oraz systemu gwarancji depozytów⁷. Komitet Bazylejski w przygotowanej nowelizacji wyraźnie wskazał, że kompetencje te leżą po stronie banków centralnych i krajowych regulatorów.

Nowy dokument opracowany przez Komitet Bazylejski nosił tytuł *Principles for the supervision of banks' foreign establishments*⁸ i kładł szczególny

³ *A Brief History of the Basel Committee*, Basel Committee on Banking Supervision, Basel 2015.

⁴ *Report to the Governors on the Supervision of Banks' Foreign Establishments*, Committee on Banking Regulations and Supervisory Practices, Basel 1975.

⁵ *Ibidem*, s. 1.

⁶ *Ibidem*, s. 2–3.

⁷ S. Heffernan, *Nowoczesna bankowość*, tłum. J. Horowska, E. M. Kądziela, M. Jankowski, Warszawa 2007, s. 215–217.

⁸ *Principles for the Supervision of Banks' Foreign Establishments*, Committee on Banking Regulations and Supervisory Practices, Basel 1983.

nacisk na kooperację pomiędzy organami nadzorczymi. Zdefiniowano w nim ogólne podejście do monitorowania stabilności rynku bankowego, opierając je na dwóch zasadach. Pierwsza zakładała objęcie nadzorem wszystkich podmiotów obecnych na rynku. Druga głosiła, że nadzór powinien być adekwatny do operacji prowadzonych przez poszczególne banki⁹. W celu realizacji przyjętych zasad Komitet Bazylejski wyróżnił szereg wrażliwych obszarów, w których mogą wystąpić ich naruszenia. Zalecenia objęły konieczność przeprowadzenia analizy, czy organy nadzorcze kraju goszczącego posiadają odpowiednie kompetencje, aby sprawować nadzór nad międzynarodowymi operacjami banków. W przypadku braku możliwości sprawowania adekwatnej kontroli powinny się jej podjąć instytucje z kraju macierzystego. W ostateczności, jeśli byłoby to niemożliwe, organy nadzorcze z kraju pochodzenia banku powinny dążyć do ograniczenia jego ekspansji. Podkreślono również znaczenie przepływu informacji pomiędzy krajami. Informacje o negatywnych zdarzeniach powinny być przekazywane innym instytucjom w celu ograniczenia ich skutków¹⁰.

W ramach struktur Wspólnoty Europejskiej implementacja rekomendacji Komitetu Bazylejskiego została oparta na Dyrektywie 83/350/EEC¹¹. Pozwoliło to na wprowadzenie zapisów rekomendacji do systemów prawnych poszczególnych krajów. Wyznaczono ponadto dwuletni okres na dostosowanie przez państwa Wspólnoty Europejskiej własnych systemów prawnych do nowych regulacji.

Pierwsza Umowa Kapitałowa

Konkordat Bazylejski oraz jego nowelizacja były pierwszymi dokumentami opublikowanymi przez Komitet Bazylejski, odnoszącymi się do regulacji działalności banków. W toku dalszych prac w 1988 roku przedstawiono Umowę Kapitałową¹². Znacznie szerzej definiowała ona zagadnienia z zakresu stabilności podmiotów obecnych na rynku bankowym. Wprowadzono również zalecenia dotyczące bezpośrednio samych instytucji, a nie jedynie organów nadzorczych.

⁹ Ibidem, s. 2.

¹⁰ Ibidem, s. 3–4.

¹¹ Dyrektywa 83/350/EEC z dnia 13.06.1983 r. w sprawie skonsolidowanego nadzoru nad instytucjami kredytowymi, "Official Journal of the European Communities" 18.07.1983.

¹² *International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards*, Basel Committee, Basel 1988.

Najistotniejszą modyfikacją w stosunku do zapisów Konkordatu Bazylejskiego było wprowadzenie współczynnika wypłacalności. Określał on minimalny poziom rezerw kapitałowych utrzymywanych przez banki. Kalkulacja wskaźnika opierała się na definicji kapitałów własnych banku. W dokumencie rozróżniono kapitały Tier 1 oraz Tier 2. W skład pierwszej kategorii weszły podstawowe kapitały banku. Definicja kategorii Tier 2 była znacznie szersza¹³.

Komitet Bazylejski zaproponował również wagowy system kalkulacji aktywów ważonych ryzykiem. Wyszczególniono pozycje bilansowe i w zależności od związanego z nimi ryzyka przypisano stałą wagę. Aktywa charakteryzujące się niskim poziomem ryzyka otrzymały wagę 0%, a aktywa potencjalnie bardziej zagrożone niewypłacalnością wagę 20%, 50% lub 100%¹⁴. Szczegółowe zestawienie wag ryzyka i kategorii poszczególnych aktywów zostało przedstawione w tabeli 1.

Tab. 1. Specyfika aktów ważonych ryzykiem zgodnie z Umową Kapitałową z 1988 roku

Waga ryzyka	Nazwa kategorii aktywów
0%	Gotówka
	Zobowiązania rządowe denominowane w walucie krajowej
	Inne zobowiązania rządowe krajów OECD
	Zobowiązania zabezpieczone lub gwarantowane przez rządy krajów OECD
20%	Zobowiązania międzynarodowych banków wspierających rozwój
	Zobowiązania gwarantowane przez międzynarodowe banki wspierające rozwój
	Zobowiązania banków pochodzących z krajów OECD
	Zobowiązania gwarantowane przez banki pochodzące z krajów OECD
	Zobowiązania przedsiębiorstw z krajów OECD o podobnym poziomie nadzorczym
	Zobowiązania banków spoza krajów OECD z terminem zapadalności do jednego roku

¹³ Ibidem, s. 3–7.

¹⁴ Ibidem, s. 17–18.

	Zobowiązania agend rządowych krajów OECD
	Należności
50%	Zobowiązania w całości zabezpieczone hipoteką
100%	Zobowiązania sektora prywatnego
	Zobowiązania banków spoza krajów OECD z zapadalnością ponad jeden rok
	Zobowiązania rządów spoza krajów OECD denominowane w walucie innej niż krajowa
	Zobowiązania przedsiębiorstw należących do rządów
	Rzeczowe aktywa trwałe
	Inwestycje w nieruchomości
	Instrumenty finansowe emitowane przez inne banki
	Inne aktywa
0%, 10%, 20%, 50% w zależności od decyzji kraju	Zobowiązania przedsiębiorstw sektora publicznego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards*, Basel Committee, Basel 1988.

Ostatecznie współczynnik wypłacalności kalkulowany był jako stosunek sumy kapitału Tier 1 oraz Tier 2 do sumy aktywów ważonych ryzykiem. Zgodnie z przyjętymi zapisami jego minimalny poziom powinien wynosić 8% przy założeniu, że kapitały należące do kategorii Tier 1 stanowią minimum 4% aktywów ważonych ryzykiem¹⁵. Konstrukcja ta miała na celu poprawę jakości i wysokości kapitałów własnych utrzymywanych przez banki.

Współczynnik wypłacalności wg Umowy Kapitałowej z 1988 roku =

$$\frac{\text{Kapitał własny (suma kapitału Tier 1 i Tier 2)}}{\text{Aktywa ważne ryzykiem}}$$

¹⁵ Ibidem, s. 13.

Umowa Kapitałowa istotnie rozszerzała zakres regulacji zawarty w poprzednich dokumentach. Warto jednak zaznaczyć, że mimo to spotkała się z szeroką krytyką. Podstawowym problemem była zbyt duża koncentracja na ryzyku kredytowym¹⁶. Pominięto jednocześnie szereg innych rodzajów ryzyka, które niewątpliwie związane są z prowadzeniem działalności bankowej. Warto również zaznaczyć, iż ciągły rozwój rynku prowadził do poszerzania zakresu operacji banków. Efektem tego było narażenie tych podmiotów na nowe, wcześniej niespotykane rodzaje ryzyka. Istotną kwestią była również nieadekwatność systemu wag. Sztywne ich zdefiniowanie i przypisanie do konkretnych ekspozycji pozwalało bankom na wykorzystywanie niejasnych definicji i zaniżanie wartości faktycznie posiadanych ekspozycji¹⁷. Wskazano również, iż pomimo ich międzynarodowego zasięgu regulacje przygotowane zostały głównie z założeniem implementacji na rozwiniętych rynkach, zdominowanych przez globalne podmioty. W wyniku tego były one niedostosowane do warunków panujących w krajach rozwijających się¹⁸.

Część krytycznych argumentów uwzględniono w nowelizacji z 1996 roku. Dokument *Amendment to the Capital Accord to Incorporate Market Risks*¹⁹ wprowadził pojęcie ryzyka rynkowego, które podobnie jak ryzyko kredytowe podlegało pomiarowi i monitorowaniu. W jego zakresie wyróżniono cztery osobne kategorie:

- ryzyko stopy procentowej,
- ryzyko zmiany ceny instrumentów finansowych,
- ryzyko walutowe,
- ryzyko zmiany cen surowców.

Po raz pierwszy w zakresie rekomendacji Komitet Bazylejski wprowadził pojęcie modeli wewnętrznych wykorzystywanych do estymowania ryzyka rynkowego. Banki mogły stosować zaproponowane przez regulatorów podejście standardowe bądź autorskie modele przygotowywane w ramach własnych struktur. Z założenia podejście zaawansowane przeznaczone było dla

¹⁶ M. Marcinkowska, *Kręte ścieżki Bazylei... czyli standardy kapitałowe banków: wczoraj, dziś i jutro*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia” 2010, Vol. XLIV, No. 2, s. 48.

¹⁷ J. B. Balin, *Basel I, Basel II, and Emerging Markets: A Nontechnical Analysis*, [online] <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract-id=1477712> [dostęp: 22.05.2017], s. 4–6.

¹⁸ Ibidem, s. 4–6.

¹⁹ *Amendment to The Capital Accord to Incorporate Market Risks*, Basel Committee, Basel 1996.

podmiotów o ugruntowanej pozycji rynkowej, które posiadają zasoby niezbędne do przygotowania tego typu modelu²⁰.

Implementacja postanowień Umowy Kapitałowej do systemu prawnego Unii Europejskiej, podobnie jak w przypadku poprzednich regulacji, oparta została o stosowne dyrektywy. Pierwsza z nich, 89/299/EEC²¹ z 1989 roku, definiowała kapitały własne banku. Zapisy dotyczące współczynnika wypłacalności zostały zawarte w dyrektywie 89/647/EEC²².

Nowa Umowa Kapitałowa z 2004 roku

Konsekwencją dalszego rozwoju banków i ich ekspansji na nowe obszary, jak również pomijania przez poprzednie wytyczne wielu aspektów, była nowelizacja Umowy Kapitałowej. Komitet Bazylejski w 2004 roku opublikował Nową Umowę Kapitałową²³. Dokument ten znacznie rozszerzał poprzednie zapisy i modyfikował szereg wcześniej przyjętych zasad.

Najistotniejszą zmianą było wprowadzenie struktury regulacyjnej opartej na trzech filarach. Konstrukcja ta miała na celu zaproponowanie bardziej kompleksowego podejścia do uregulowania działalności bankowej. Schemat nowej struktury przedstawiono w tabeli 2.

Tab. 2. Trzy filary Nowej Umowy Kapitałowej z 2004 roku

Konstrukcja trzech filarów		
I filar	II filar	III filar
Współczynnik wypłacalności	Nadzór nad rynkiem	Dyscyplina rynkowa
Kalkulacja wymogów kapitałowych z tytułu ryzyka kredytowego, rynkowego oraz operacyjnego	Obowiązki organów nadzorczych	Transparentność oraz zwiększenie porównywalności danych finansowych publikowanych przez banki

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A Revised Framework*, Basel Committee on Banking Supervision, Basel 2004.

²⁰ Ibidem, s. 1–7.

²¹ Dyrektywa 89/229/EEC z dnia 17.04.1989 r. w sprawie kapitałów własnych instytucji kredytowych, "Official Journal of the European Communities" 11.12.1991.

²² Dyrektywa 89/647/EEC z dnia 18.12.1989 r. w sprawie współczynnika wypłacalności dla instytucji kredytowych, "Official Journal of the European Communities" 30.12.1989.

²³ *International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A Revised Framework*, Basel Committee on Banking Supervision, Basel 2004.

Pierwszy filar określał zagadnienia dotyczące współczynnika wypłacalności. Odmienne w stosunku do poprzednich regulacji, przy jego kalkulacji oprócz ryzyka kredytowego uwzględniono również ryzyko rynkowe i ryzyko operacyjne. Ostatnie z nich po raz pierwszy wprowadzono do regulacji i zdefiniowano jako możliwość wystąpienia straty ze względu na nieadekwatność procedur, błąd systemów wewnętrznych bądź czynniki zewnętrzne²⁴. Opinie na temat ryzyka operacyjnego są podzielone. Z jednej strony ten rodzaj ryzyka w miarę rosnącego skomplikowania operacji banków zyskiwał na znaczeniu, a uwzględnienie go w ramach nowych regulacji pozwoliło na lepsze ich dostosowanie do występujących zagrożeń. Z drugiej strony należy jednak podkreślić, iż ze względu na jego specyfikę występowały znaczne trudności z określeniem jednoznacznej metody kwantyfikacji. Prowadziło to do wykorzystywania szacunków o niższej skuteczności i ostatecznie niższej jakości. Należy również podkreślić, że w Nowej Umowie Kapitałowej nie wprowadzono zmian w zakresie wysokości wskaźnika wypłacalności.

Istotną modyfikacją w stosunku do poprzednich regulacji było zdefiniowanie na nowo metod kalkulacji aktywów ważonych ryzykiem w zakresie ryzyka kredytowego. Wprowadzono trzy podejścia. Pierwsza metoda została oparta na rozwiązaniach znanych z Umowy Kapitałowej z 1988 roku. Zmiany objęły jednak poziom poszczególnych wag oraz skład samych kategorii. Uzależniono również ostateczną klasyfikację od uzyskanego ratingu zewnętrznego. Element ten z założenia miał na celu powiązanie niezależnie oszacowanego poziomu ryzyka danego instrumentu z wysokością wymogu kapitałowego wynikającego z jego tytułu. W toku implementacji przepisów pojawiły się jednak trudności związane z jakością ocen. Często nie odzwierciedlały one faktycznego ryzyka instrumentów. Dodatkowo można było zauważyć znaczne opóźnienie w weryfikacji wydanych ocen w przypadku zmian warunków rynkowych. Istotnym aspektem był również wewnętrzny konflikt interesów. Emitenci, opłacając przyznanie ratingu, wybierali podmiot gwarantujący otrzymanie jak najwyższej oceny²⁵.

Druga i trzecia metoda oparte zostały na modelach wewnętrznych: podstawowych i zaawansowanych. Z założenia pozwolono instytucjom posiadającym odpowiednie kompetencje na indywidualne szacowanie wymogu kapitałowego. Miało to na celu lepsze dopasowanie jego wysokości do faktycznych ekspozycji kredytowych banków. Regulacje określały jedynie minimalne wymagania, jakie muszą spełniać wykorzystywane modele²⁶.

²⁴ Ibidem, s. 137.

²⁵ P. Bolton, X. Freixas, J. Shapiro, *The Credit Ratings Game*, Cambridge 2009, s. 1–6.

²⁶ *International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A Revised Framework...*, op. cit., s. 81–100.

W ramach drugiego filaru zdefiniowano kompetencje organów nadzorczych. Obejmują one głównie monitorowanie podmiotów im podległych w zakresie spełniania wymogu kapitałowego. Dodatkowo instytucje powinny angażować się w działania zmierzające do konstrukcji skuteczniejszych metod zarządzania ryzykiem²⁷. Komitet Bazylejski podkreślił również aspekt jakościowy nadzoru. Elementem koniecznym jest zwiększenie transparentności organów nadzorczych. Obejmuje to między innymi publikację wytycznych wykorzystywanych do oceny modeli wewnętrznych stosowanych przez banki.

Z kolei w zakresie trzeciego filaru zdefiniowano elementy dyscypliny rynkowej. Ten aspekt znalazł się w regulacjach po raz pierwszy i stanowił uzupełnienie dwóch wcześniejszych filarów. Uwzględnia on perspektywę właścicieli i wierzycieli jako podmiotów sprawujących nadzór nad bankiem. Realizacja tego zadania możliwa jest przy zapewnieniu odpowiedniego poziomu transparentności działań kontrolowanej instytucji. Szczególnie podkreślono znaczenie informacji dotyczących modeli wewnętrznych wykorzystywanych do szacowania wymogów kapitałowych.

Nowa Umowa Kapitałowa, pomimo swojej kompleksowości i uwzględnienia licznych braków poprzednich regulacji, spotkała się z ostrą krytyką. Wydaje się, iż najważniejsze mankamenty dotyczyły jej niskiej skuteczności w okresie globalnego kryzysu finansowego z lat 2007–2009. Wynikało to z procykliczności przedstawionych regulacji. W okresie sprzyjającej koniunktury instrumenty i podmioty otrzymywały wysoki rating, co przekładało się na zaniżoną kalkulację wymogu kapitałowego wynikającego z takich ekspozycji. Z kolei w okresach spowolnienia tempo dostosowania ocen było zbyt niskie, a banki zmuszone były pozyskiwać kapitał w czasie, kiedy był on najdroższy²⁸.

Złożoność nowych przepisów powodowała szereg problemów zarówno po stronie banków, jak i organów nadzorczych. Ich implementacja wiązała się z poniesieniem znacznych nakładów inwestycyjnych w obszarze systemów teleinformatycznych²⁹. Dodatkowe koszty dotyczyły również odpowiedniego przeszkolenia pracowników. W przypadku instytucji nadzorczych, szczególnie z krajów rozwijających się, wystąpiły trudności na poziomie od-

²⁷ Ibidem, s. 158–172.

²⁸ G. Bancarewicz, *Procykliczne zachowania banków a Nowa Umowa Kapitałowa*, „Bezpieczny Bank” 2004, nr 3/4 (24/25), s. 125–136.

²⁹ M. Marcinkowska, *Standardy kapitałowe banków. Bazylejska Nowa Umowa kapitałowa w polskich regulacjach nadzorczych*, Gdańsk 2009, s. 489–498.

powiednich kwalifikacji do analizy zaawansowanych modeli szacowania ryzyka stosowanych przez banki³⁰.

Negatywnie należy również ocenić wpływ nowych regulacji na konkurencję pomiędzy podmiotami w sektorze bankowym. Instytucje zdolne do tworzenia i wykorzystywania zaawansowanych modeli estymacji ryzyka mogły finalnie utrzymywać niższe wymogi kapitałowe, co stawiało je w uprzywilejowanej pozycji na rynku³¹. Przytoczone powyżej argumenty oraz szereg innych, związanych między innymi z założeniami metodologii VaR (*Value at Risk*), doprowadziły do znacznego przyspieszenia prac nad kolejną wersją regulacji bazylejskich.

W ramach systemu prawnego Unii Europejskiej zapisy Nowej Umowy Kapitałowej zostały wprowadzone szeregiem dyrektyw. Obejmowały one między innymi dyrektywę 2006/48/EC³² oraz 2006/49/EC³³. Akty te tworzyły tak zwaną dyrektywę w sprawie wymogów kapitałowych (*Capital Requirements Directive*, CRD).

Wpływ kryzysu finansowego z lat 2007–2009 na wytyczne Komitetu Bazylejskiego

Wybuch kryzysu finansowego w 2007 roku miał bardzo istotny wpływ na rentowność i stabilność banków. Początkowo problemy dotyczyły jedynie banków amerykańskich, jednak szybko rozprzestrzeniły się do krajów europejskich. Uwidocznilo to podatność całego systemu na przenoszenie negatywnych efektów zewnętrznych, a skutkiem były znaczne problemy finansowe banków. Jednym z najistotniejszych był gwałtowny spadek płynności na rynku międzybankowym. Podmioty silnie uzależnione od tego źródła finansowania nie były w stanie na bieżąco regulować swoich zobowiązań. Wiązało się to z koniecznością wsparcia ich ze środków publicznych poszczególnych krajów.

W odpowiedzi na narastające problemy banków Komitet Bazylejski przygotował nowelizację wcześniejszych regulacji. Dokument potocznie nazywany Bazylea III³⁴ został opublikowany w grudniu 2010 roku. Należy również

³⁰ A. Milne, *“Basel Lite”: Recommendations for the European Implantation of the New Basel Accord*, London 2003, s. 8–10.

³¹ M. Marcinkowska, *Standardy kapitałowe banków...*, op. cit., s. 500–501.

³² Dyrektywa 2006/48/WE z dnia 14.06.2006 r. w sprawie podejmowania i prowadzenia działalności przez instytucje kredytowe, DzU Unii Europejskiej 30.06.2006.

³³ Dyrektywa 2006/49/WE z dnia 14.06.2006 r. w sprawie adekwatności kapitałowej firm inwestycyjnych i instytucji kredytowych, DzU Unii Europejskiej 30.06.2006.

³⁴ *Basel III: A Global Regulatory Framework for More Resilient Banks and Banking Systems*, Basel Committee, Basel 2010.

zaznaczyć, iż finalna wersja zapisów, pomimo swojego szerokiego zakresu, już po wdrożeniu została poddana modyfikacjom dotyczącym kwestii płynności banków i stabilności ich finansowania. W 2013 i 2014 roku opublikowano dwa dokumenty regulujące wskazane aspekty: *Basel III: The Liquidity Coverage Ratio and Liquidity Risk Monitoring Tools*³⁵ oraz *Basel III the Net Stable Funding Ratio*³⁶.

W nowych wytycznych Komitet Bazylejski zaproponował szereg zmian dotyczących kalkulacji wymogu kapitałowego. Autorzy utrzymali w mocy konstrukcję składającą się z trzech filarów, jednak zmodyfikowano definicję kapitału. W ramach kategorii kapitału Tier 1 wyodrębniono CET 1 (*Common Equity Tier 1*). Ustalono również, iż minimalna wysokość tej kategorii powinna wynosić 4,5% aktywów ważonych ryzykiem. Wraz z pozostałymi kapitałami Tier 1 wymóg kapitałowy z ich tytułu docelowo będzie wynosił 6% aktywów ważonych ryzykiem. Szczegółowe wartości wskaźnika wypłacalności dla poszczególnych kategorii wraz z harmonogramem implementacji przedstawiono w tabeli 3. Warto podkreślić, że nie uległa zmianie sumaryczna wartość wymogu. Nadal wynosi on 8% aktywów ważonych ryzykiem, a pozostałe dwa punkty procentowe przypadają na kapitały kategorii Tier 2³⁷.

Tab. 3. Minimalne poziomy wskaźnika wypłacalności zgodnie z harmonogramem implementacji wytycznych *Bazylea III*

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1. Minimalny poziom wskaźnika kapitału podstawowego (CET1)	3,5%	4,0%	4,5%	4,5%	4,5%	4,5%	4,5%
2. Bufor kapitałowy				0,6%	1,3%	1,9%	2,5%
Suma 1 i 2	3,5%	4,0%	4,5%	5,1%	5,8%	6,4%	7,0%
3. Minimalny poziom kapitału Tier 1	4,5%	5,5%	6,0%	6,0%	6,0%	6,0%	6,0%
4. Minimalny poziom całkowitego kapitału	8,0%	8,0%	8,0%	8,0%	8,0%	8,0%	8,0%
Suma 2 i 4	8,0%	8,0%	8,0%	8,6%	9,3%	9,9%	10,5%
Wskaźnik pokrycia płynności			60,0%	70,0%	80,0%	90,0%	100,0%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Basel III Phase – in Arrangements*, Basel Committee, [online] http://www.bis.org/bcbs/basel3/basel3_phase_in_arrangements.pdf [dostęp: 25.12.2016].

³⁵ *Basel III: The Liquidity Coverage Ratio and Liquidity Risk Monitoring Tools*, Basel Committee, Basel 2013.

³⁶ *Basel III the Net Stable Funding Ratio*, Basel Committee, Basel 2014.

³⁷ *Ibidem*, s. 12–29.

Nowością w ramach pokryzysowych wytycznych Komitetu Bazylejskiego było wprowadzenie bufora kapitałowego (*capital conservation buffer*). Ideą związaną z jego konstrukcją było zapewnienie, by banki w okresie dobrej koniunktury budowały odpowiednie rezerwy, które będą wykorzystane w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych. Wydaje się, iż wprowadzenie tego rozwiązania było silnie motywowane następstwami związanymi z kryzysem finansowym z lat 2007–2009. Autorzy zaproponowali, by docelowa wysokość bufora wyniosła 2,5% aktywów ważonych ryzykiem. Gromadzenie funduszy zostało oparte o poziom wygenerowanego zysku netto i wcześniej posiadany kapitał ponad wartość wynikającą z regulacji CET 1³⁸. Ostatecznie, zgodnie z zapisami dokumentu banki powinny utrzymywać poziom kapitałów w wysokości 10,5% aktywów ważonych ryzykiem, a poziom ten obowiązywać będzie od 1 stycznia 2019 roku³⁹.

Komitet Bazylejski uwzględnił również kwestię procykliczoności poprzednich regulacji. Do nowych zapisów wprowadzono bufor antycykliczny (*countercyclical buffer*). Jego podstawowym celem było ograniczenie ryzyka systemowego, a wysokość ustalono na poziomie 2,5% aktywów ważonych ryzykiem. Bufor z założenia powinien być wykorzystywany w okresach gwałtownego przyrostu akcji kredytowej. Krajowe organy nadzorcze otrzymały kompetencje do nakładania obowiązku zawiązania dodatkowych rezerw dla poszczególnych instytucji. Podmiot podlegający dodatkowym obciążeniom miał 12 miesięcy na dostosowanie posiadanych kapitałów do nowych regulacji. Oznaczało to poszerzenie zakresu zadań instytucji nadzorczych poszczególnych państw⁴⁰.

W ramach nowelizacji wprowadzono również ograniczenia dotyczące wysokości dźwigni finansowej. Tradycyjna forma działalności bankowej przewiduje znaczny udział finansowania zewnętrznego w strukturze aktywów. Element ten wymaga szczególnej uwagi, gdyż jego zbyt wysoki udział może prowadzić do utraty stabilności przez podmiot. W okresie przedkryzysowym podmioty wykorzystywały dźwignię finansową w celu maksymalizacji wskaźników rentowności (na przykład ROE). Należy również podkreślić, że rosnące skomplikowanie operacji bankowych przekładało się na obniżenie jasności przyjętych zasad rachunkowości. Podmioty wykorzystywały operacje pozabilansowe w celu zmniejszenia wartości aktywów, a tym samym wykazania wyższej efektywności przedsiębiorstwa.

³⁸ Ibidem, s. 55–57.

³⁹ *Najnowsze kierunki zmian w regulacjach bankowych*, [online] https://www.knf.gov.pl/Images/M_Brzozowski_tcm75-26427.pdf [dostęp: 3.12.2016].

⁴⁰ M. Brzozowski, *CRD IV, CRR – instrumenty makroostrożnościowe*, Warszawa 2014, s. 6–7.

Aby w przyszłości ograniczyć nadmierne narastanie dźwigni finansowej w sektorze, Komitet Bazylejski zaproponował nowy wskaźnik. Zdefiniowano go jako stosunek miary kapitału do wartości ekspozycji. Miarę kapitału określono jako fundusze wchodzące w skład kategorii Tier 1. Zgodnie z zaproponowanymi normami jego wartość powinna wynosić minimum 3%⁴¹. Jego najistotniejszymi zaletami są prostota i jasność interpretacji.

Komitet Bazylejski, kontynuując prace nad bardziej efektywnymi regulacjami sektora, wprowadził również dwie dodatkowe miary: wskaźnik pokrycia płynności (*liquidity coverage ratio*, LCR) oraz wskaźnik stabilnego finansowania netto (*net stable funding ratio*, NSFR). Pierwszy z nich zawarty został w dokumencie ze stycznia 2013 roku⁴². Założeniem autorów była poprawa jakości krótkoterminowego finansowania banków, a tym samym ich bezpieczeństwa. Dokument wprowadzał definicję płynnych aktywów wysokiej jakości (*high quality liquid assets*). Obejmowały one gotówkę oraz aktywa łatwo na nią zamienialne. Wskaźnik odzwierciedlał stosunek płynnych aktywów wysokiej jakości do całkowitego wydatku gotówkowego w okresie 30 dni. Uznano, iż w tym czasie, nawet w przypadku problemów z uzyskaniem płynności, sytuacja rynkowa ulegnie poprawie, a bank będzie mógł zachować ciągłość operacji⁴³. Komitet Bazylejski przygotował również rozwiązania mające na celu poprawę wypłacalności instytucji w średnim i długim terminie. Wskaźnik stabilnego finansowania netto został wprowadzony w październiku 2014 roku⁴⁴. Określono go jako stosunek wartości dostępnego stabilnego finansowania do wartości wymaganego stabilnego finansowania. Minimalna wartość powinna wynosić 100%. Dokument precyzował również definicję obydwu kategorii⁴⁵.

Warto zaznaczyć, iż po raz pierwszy Komitet Bazylejski wskazał na konieczność przeprowadzania testów warunków skrajnych. Rozwiązanie to pozwala na wykorzystanie metod statystycznych do szacowania potencjalnych skutków sytuacji kryzysowych. Implementacja zleceń Komitetu Bazylejskiego została przygotowana na lata 2013–2019. Tak długi okres pozwoli na stopniowe wprowadzenie w życie nowych zapisów i bieżącą analizę ich skutków.

⁴¹ *Basel III: A global...*, op. cit., s. 61–63.

⁴² *Basel III: The Liquidity Coverage...*, op. cit.

⁴³ *Ibidem*, s. 4–6.

⁴⁴ *Basel III the Net Stable...*, op. cit.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 2–13.

Wpływ rekomendacji ostrożnościowych BKNB na regulację sektora bankowego w Unii Europejskiej

Wytyczne Komitetu Bazylejskiego stanowią podstawę regulacji sektora bankowego w Unii Europejskiej. Problemy napotkane przez banki po kryzysie finansowym z lat 2007–2009 doprowadziły do intensyfikacji zaangażowania Komisji Europejskiej i Europejskiego Banku Centralnego w wypracowanie lepszych i bardziej skutecznych norm prawnych. Instytucje te aktywnie współpracowały z Komitetem Bazylejskim w czasie projektowania nowych wytycznych⁴⁶.

W Unii Europejskiej wytyczne Komitetu Bazylejskiego implementowane są poprzez pakiet dokumentów CRD IV/CRR (*Capital Requirements Directive IV/Capital Requirements Regulation*). Najistotniejszą modyfikacją w stosunku do wcześniejszych zapisów jest wprowadzenie podejścia jednolitych przepisów (*single rule book*). Dotychczas państwa członkowskie posiadały szereg uprawnień do samodzielnego definiowania regulacji rynku bankowego. Wytyczne Parlamentu Europejskiego wskazywały jedynie minimalne wymagania, które powinny być spełnione. Nowe podejście ma na celu harmonizację przepisów pomiędzy krajami członkowskimi Unii Europejskiej oraz wprowadzenie bardziej restrykcyjnych wymogów, co z założenia powinno zwiększyć efektywność funkcjonowania jednolitego rynku⁴⁷.

Pakiet CRD IV/CRR został opublikowany w czerwcu 2013 roku. W jego skład wchodzi Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego 575/2013⁴⁸ oraz Dyrektywa 2013/36/UE⁴⁹. W ramach rozporządzenia zdefiniowano kwestie wymogów kapitałowych, płynności, dźwigni finansowej oraz ryzyka kontrahenta. Z kolei dyrektywa określa kompetencje nadzorcze, bufory kapitałowe, zasady ładu korporacyjnego oraz ewentualne sankcje dla banków.

⁴⁶ CRD IV/CRR – *Frequently Asked Questions*, [online] http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-272_en.htm?locale=en [dostęp: 26.12.2016].

⁴⁷ J. Atik, *EU Implementation of Basel III in the Shadow of Euro Crisis*, "Review of Banking & Financial Law" 2014, Vol. 33, s. 317–322.

⁴⁸ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013 z dnia 26.06.2013 r. w sprawie wymogów ostrożnościowych dla instytucji krajowych i firm inwestycyjnych zmieniające rozporządzenie (UE) nr 648/2012, DzU Unii Europejskiej 27.06.2013.

⁴⁹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/36/UE z dnia 26.06.2013 r. w sprawie warunków dopuszczenia instytucji kredytowych do działalności oraz nadzoru ostrożnościowego nad instytucjami kredytowymi i firmami inwestycyjnymi, zmieniająca dyrektywę 2002/87/WE i uchylająca dyrektywę 2006/48WE oraz 2006/49/WE, DzU Unii Europejskiej 27.06.2013.

Specyfika wytycznych Komitetu Bazylejskiego, które formułowane są jako rekomendacje, uniemożliwia bezpośrednią ich implementację do systemów prawnych konkretnych krajów oraz samej Unii Europejskiej. Istotny jest również fakt, iż zapisy dokumentów Bazylea III z założenia skierowane są do międzynarodowych grup bankowych, a przepisy prawa Unii Europejskiej muszą obejmować wszystkie banki obecne na rynku. Należy również podkreślić, że Parlament Europejski wprowadził dodatkowe zapisy. Obejmują one między innymi kwestie wynagrodzeń kadr zarządzających, składu rad nadzorczych czy zwiększenia transparentności. Szczególny nacisk położono na poziom premii wypłacanej kadrom zarządzającym, ograniczając jej poziom do maksymalnie 100% wartości podstawowego wynagrodzenia. Wskazano również na konieczność dywersyfikacji składu rad nadzorczych, co powinno przekładać się na lepszą kontrolę nad ryzykiem związanym z działalnością banków.

Wnioski

Wytyczne publikowane przez Komitet Bazylejski od początku jego istnienia uległy znacznym modyfikacjom, podobnie jak operacje banków, dla których były one przygotowywane. Ostatnia nowelizacja była determinowana wydarzeniami związanymi z kryzysem finansowym z lat 2007–2009. Banki w tym okresie doświadczyły szeregu problemów, wynikających zarówno z własnej działalności, jak również wpływu zewnętrznych czynników i procesów. Obowiązujące regulacje okazały się nieadekwatne do rzeczywistej specyfiki rynku bankowego. Dotyczy to w szczególności procykliczności Nowej Umowy Kapitałowej, zbyt szerokiej definicji kapitałów oraz pominięcia aspektu płynności. Powyższa charakterystyka znowelizowanych norm dotyczących rynku bankowego w Unii Europejskiej pozwala na wskazanie kilku istotnych wniosków odnoszących się do jego regulacji.

Po pierwsze, nowe regulacje zmieniły poziom minimalnego wymogu kapitałowego. Wprowadzono konieczność utrzymywania przez banki bufora kapitałowego oraz zredefiniowano klasyfikację kapitałów. W wyniku tego banki gromadzą kapitał wyższej jakości oraz utrzymują go na wyższym poziomie. Dodatkowo poszerzono kompetencje krajowych organów nadzorczych, umożliwiając im wprowadzenie bufora antycyklicznego. Działania te pozwolą na bardziej elastyczne podejście organów nadzorczych, co powinno przełożyć się na poprawę stabilności europejskiego systemu bankowego.

Po drugie, Komitet Bazylejski w ramach nowych wytycznych uwzględnił aspekt płynności. Wprowadzono wskaźnik pokrycia płynności, którego sto-

sunkowo prosta konstrukcja umożliwiła szybką ocenę sytuacji banków. Organy nadzorcze mogą wykorzystywać przyjętą metodologię do analizy wpływu warunków skrajnych na wypłacalność poszczególnych uczestników rynku.

Po trzecie, unormowano aspekt dźwigni finansowej. Wprowadzono wskaźnik umożliwiający jej pomiar oraz interpretację. Banki w transparentny sposób komunikują wysokość wykorzystywanej dźwigni, a organy nadzorcze mogą prowadzić efektywny nadzór.

Po czwarte, wytyczne przygotowane przez Komitet Bazylejski powstały w wyniku współpracy z Komisją Europejską i Europejskim Bankiem Centralnym. Instytucje te, mając na względzie faktyczne potrzeby Unii Europejskiej, po raz pierwszy zaangażowały się w projekt nowelizacji na etapie konstruowania regulacji. Należy również podkreślić, iż faktyczna implementacja norm do systemu prawnego krajów Wspólnoty Europejskiej została poszerzona o dodatkowe obostrzenia dostosowane do charakterystyki europejskiego rynku bankowego (regulacje wynagrodzeń czy pewnych aspektów „ładu korporacyjnego”).

EVOLUTION OF BASEL COMMITTEE RECOMMENDATIONS AND THEIR INFLUENCE ON BANKING LAW IN EUROPEAN UNION

ABSTRACT

The aim of this article is to provide an overview of the Basel Committee banking sector recommendations and their influence on the European Union legal system. It briefly summarizes the most important aspects of the Basel Committee proposals, advantages and disadvantages that were encountered during implementation as well. The special consideration was given to areas that do not have an adequate regulatory framework. The Global Financial Crisis (2007–2008) unveiled a number of weaknesses of the Basel II. As a result of that, the Basel Committee prepared a revised framework that was intended to overcome the shortcomings of the previous regulations. The Basel III amended the capital adequacy requirements. Two additional buffers and new minimal adherence levels for the capital adequacy ratio were introduced. In addition, the Basel Committee accommodated further measures to strengthen the liquidity and stability of banks.

KEYWORDS

regulation, banking sector, Basel Committee, Basel III, European Union

BIBLIOGRAFIA

LITERATURA PRZEDMIOTU

1. Atik J., *EU Implementation of Basel III in the Shadow of Euro Crisis*, "Review of Banking & Financial Law" 2014, Vol. 33.
2. Balin J. B., *Basel I, Basel II, and Emerging Markets: A Nontechnical Analysis*, [online] <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract-id=1477712> [dostęp: 22.05.2017].
3. Bancarewicz G., *Procykliczne zachowania banków a Nowa Umowa Kapitałowa*, „Bezpieczny Bank” 2004, nr 3/4 (24/25).
4. Bolton P., Freixas X., Shapiro J., *The Credit Ratings Game*, Cambridge 2009.
5. Brzozowski M., *CRD IV, CRR – instrumenty makroostrożnościowe*, Warszawa 2014.
6. *CRD IV/CRR – Frequently Asked Questions*, [online] http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-272_en.htm?locale=en [dostęp: 26.12.2016].
7. Goodhart Ch., *The Basel Committee on Banking Supervision a History of the Early Years, 1974–1997*, Cambridge 2011.
8. Heffernan S., *Nowoczesna bankowość*, tłum. J. Horowska, E. M. Kądziela, M. Jankowski, Warszawa 2007.
9. Marcinkowska M., *Kręte ścieżki Bazylei... czyli standardy kapitałowe banków: wczoraj, dziś i jutro*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia” 2010, Vol. XLIV, No. 2.
10. Marcinkowska M., *Standardy kapitałowe banków. Bazylejska Nowa Umowa kapitałowa w polskich regulacjach nadzorczych*, Gdańsk 2009.
11. Milne A., *“Basel Lite”: Recommendations for the European Implantation of the New Basel Accord*, London 2003.
12. *Najnowsze kierunki zmian w regulacjach bankowych*, [online] https://www.knf.gov.pl/Images/M_Brzozowski_tcm75-26427.pdf [dostęp: 3.12.2016].

DOKUMENTY

1. *A Brief History of the Basel Committee*, Basel Committee on Banking Supervision, Basel 2015.
2. *Amendment to The Capital Accord to Incorporate Market Risks*, Basel Committee, Basel 1996.
3. *Basel III: A Global Regulatory Framework for More Resilient Banks and Banking Systems*, Basel Committee, Basel 2010.
4. *Basel III Phase – in Arrangements*, Basel Committee, [online] http://www.bis.org/bcbs/basel3/basel3_phase_in_arrangements.pdf [dostęp: 25.12.2016].
5. *Basel III: The Liquidity Coverage Ratio and Liquidity Risk Monitoring Tools*, Basel Committee, Basel 2013.
6. *Basel III the Net Stable Funding Ratio*, Basel Committee, Basel 2014.
7. Dyrektywa 83/350/EEC z dnia 13.06.1983 r. w sprawie skonsolidowanego nadzoru nad instytucjami kredytowymi, "Official Journal of the European Communities" 18.07.1983.
8. Dyrektywa 89/229/EEC z dnia 17.04.1989 r. w sprawie kapitałów własnych instytucji kredytowych, "Official Journal of the European Communities" 11.12.1991.

9. Dyrektywa 89/647/EEC z dnia 18.12.1989 r. w sprawie współczynnika wypłacalności dla instytucji kredytowych, "Official Journal of the European Communities" 30.12.1989.
10. Dyrektywa 2006/49/WE z dnia 14.06.2006 r. w sprawie adekwatności kapitałowej firm inwestycyjnych i instytucji kredytowych, DzU Unii Europejskiej 30.06.2006.
11. Dyrektywa 2006/48/WE z dnia 14.06.2006 r. w sprawie podejmowania i prowadzenia działalności przez instytucje kredytowe, DzU Unii Europejskiej 30.06.2006.
12. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/36/UE z dnia 26.06.2013 r. w sprawie warunków dopuszczenia instytucji kredytowych do działalności oraz nadzoru ostrożnościowego nad instytucjami kredytowymi i firmami inwestycyjnymi, zmieniająca dyrektywę 2002/87/WE i uchylająca dyrektywę 2006/48WE oraz 2006/49/WE, DzU Unii Europejskiej 27.06.2013.
13. *International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards*, Basel Committee, Basel 1988.
14. *International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A Revised Framework*, Basel Committee on Banking Supervision, Basel 2004.
15. *Principles for the Supervision of Banks' Foreign Establishments*, Committee on Banking Regulations and Supervisory Practices, Basel 1983.
16. *Report to the Governors on the Supervision of Banks' Foreign Establishments*, Committee on Banking Regulations and Supervisory Practices, Basel 1975.
17. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013 z dnia 26.06.2013 r. w sprawie wymogów ostrożnościowych dla instytucji krajowych i firm inwestycyjnych zmieniające rozporządzenie (UE) nr 648/2012, DzU Unii Europejskiej 27.06.2013.